

Wystawa w bibliotece Instytutu Fizyki UJ

z okazji setnej rocznicy przyznania Marii Skłodowskiej-Curie
Nagrody Nobla w dziedzinie chemii

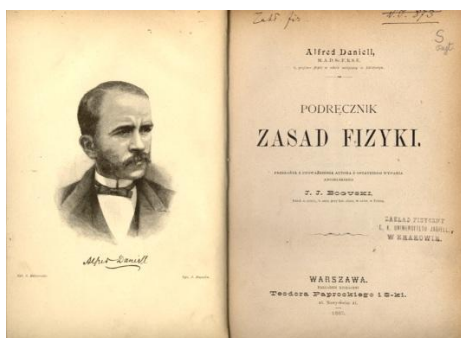
Jadwiga Wichman

Biblioteka Instytutu Fizyki UJ

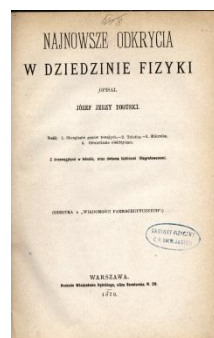
Maria Skłodowska-Curie jest jedynym uczonym, który dwukrotnie otrzymał Nagrodę Nobla w dwóch różnych dziedzinach naukowych: w 1903 roku – nagrodę w dziedzinie fizyki, a w 1911 roku – w dziedzinie chemii.

Sejm Rzeczypospolitej Polskiej ogłosił rok 2011 Rokiem Marii Skłodowskiej-Curie w 100-lecie przyznania jej drugiej nagrody. Z tej okazji w bibliotece Instytutu Fizyki UJ w dniach 15–31 marca 2011 roku zorganizowano wystawę pt. „Maria Skłodowska-Curie w zbiorach biblioteki Instytutu Fizyki UJ”. Celem wystawy było zaprezentowanie najciekawszych materiałów dotyczących tej wielkiej uczonej zgromadzonych, opracowanych i przechowywanych w bibliotece. Przeprowadzona w bibliotece kwerenda wyodrębniła ciekawy i bogaty księgozbiór związany z Noblistką. Złożyły się na niego dzieła Marii Skłodowskiej, czasopisma, w których publikowane były jej prace naukowe oraz książki o niej i jej rodzinie. Scenariusz wystawy przygotowała Maria Pawłowska, a komisarzami wystawy były Maria Pawłowska i Jadwiga Wichman z biblioteki Fizyki UJ.

Najstarsze eksponaty pokazane na wystawie związane są z okresem młodości i nauki Marii Skłodowskiej. Pierwszy z nich to *Podręcznik zasad fizyki* z 1887 roku (fot. 1), którego autorem jest Alfred Daniell. Tłumaczem tego podręcznika był Józef Boguski, cioteczny brat Marii Skłodowskiej, asystent Mendelejewa, wykładowca, popularyzator fizyki i chemii, który tę książkę polecił młodej Skłodowskiej do nauki fizyki. Z tego podręcznika uczyła się, pracując jako guwernantka w Szczukach. Kolejną pozycją prezentowaną na wystawie, był podręcznik autorstwa Józefa Boguskiego *Najnowsze odkrycia w dziedzinie fizyki* (fot. 2), wydany w 1879 roku.

Fot. 1.

Fot. 2.

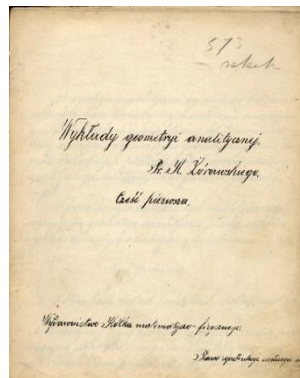
Inna cenną książką przedstawioną na wystawie był odbity na powielaczu rękopis podręcznika *Wykłady geometrii analitycznej* (fot. 3). Jej autorem jest Kazimierz Żorawski, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego (w latach 1917–1918 – po nagłej śmierci Mariana Smoluchowskiego – jego rektor), profesor Uniwersytetu Warszawskiego i Politechniki Warszawskiej, pierwsza miłość Marii Skłodowskiej. Wykłady ukazały się nakładem Kółka matematyczno-fizycznego z końcem XIX lub początkiem XX wieku.

Maria Skłodowska-Curie była współautorką wielu prac naukowych, które przygotowywała wraz z mężem Piotrem Curie, a także z innymi naukowcami, zwłaszcza z Instytutu Radowego w Paryżu. Swoje pierwsze prace naukowe publikowała w czasopismach francuskich i niemieckich, takich jak: „Comptes Rendus”, „Physicalische Zeitschrift”, „Le Radium”, a także w czasopismach polskich m.in.: „Wszechświat”, „Chemik Polski”.

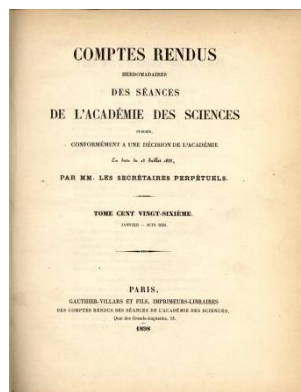
Wśród eksponatów znalazły się kolejne tomy francuskiego czasopisma „Comptes Rendus” (fot. 4) z lat 1898–1906, w których małżonkowie publikowali swoje prace naukowe dotyczące odkrycia polonu i radu, a także wyniki prowadzonych przez siebie badań. To właśnie z tego czasopisma pochodzi słynny cytat: *Nous croyons donc que la substance... (Wierzymy, zatem, że substancja, którą wydobyliśmy z blendy smolistej, zawiera metal jeszcze nieopisany. Jeśli potwierdzi się istnienie tego nowego metalu, proponujemy, żeby nazwano go polonem, na cześć kraju, z którego pochodzi jedno z nas)* (fot. 5).

Prezentowany na wystawie egzemplarz czasopisma „Wszechświat” (fot. 6), to tom XXV z roku 1906 zawierający artykuł *Marya Curie-Skłodowska: Teorie współczesne, odnoszące się do elektryczności i do materii. Wykład wstępny kursu fizyki ogólnej, wypowiedziany w Sorbonie 5 listopada 1906.*

Warto zwrócić uwagę na to, że Noblistka podpisywała swoje publikacje w różny sposób. Używała zarówno formy Maria Skłodowska-Curie, jak również Maria Curie-Skłodowska, bo nigdy nie wyrzekła się polskich korzeni, swojej ojczyzny ani nazwiska. Często podpisywała się francuskim zwyczajem: Madame Pierre Curie, Madame Marie Curie, Madame Curie-Skłodowska. Gdy w 1903 roku wraz z Piotrem Curie i Henrykiem Becquerelem otrzymała Nagrodę Nobla w dziedzinie fizyki na dyplomie noblowskim figurowało nazwisko Marie

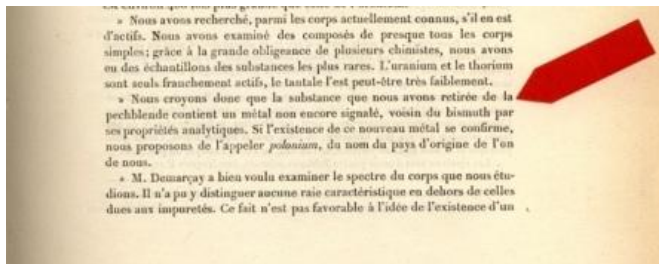

Fot. 3.

Fot. 4.

Curie, ale w roku 1911, kiedy samodzielnie otrzymała Nagrodę Nobla w dziedzinie chemii, dyplom wypisany został na nazwisko Marie Skłodowska-Curie.

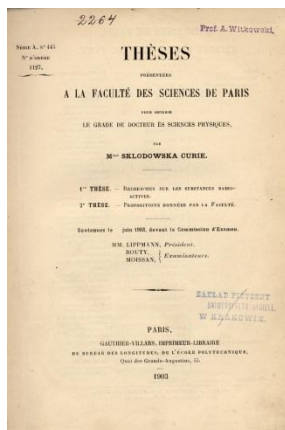

Fot. 5.

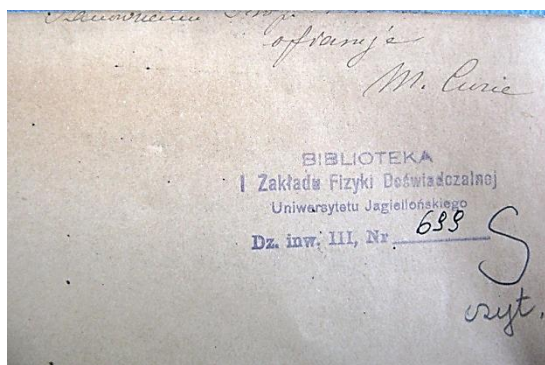

Fot. 6.

Na wystawie zaprezentowano niezwykle cenną pamiątkę pochodzącą ze zbiorów biblioteki – pracę doktorską, której autorką jest Madame M. Skłodowska-Curie *Thèses présentées a la faculté des sciences de Paris pour obtenir le grade de docteur ès sciences physiques: Recherches sur les substances radioactives* („Rozprawa przedstawiona Wydziałowi Matematyczno-Przyrodniczemu Uniwersytetu Paryskiego w celu uzyskania stopnia doktora nauk fizycznych: Badanie ciał radioaktywnych”) (fot. 7). Egzemplarz ten, wydany w Paryżu w 1903 roku, został prawdopodobnie подарowany przez autorkę profesorowi Augustowi Witkowskiemu, ówczesnemu kierownikowi Zakładu Fizycznego UJ. Na stronie tytułowej książki znajdują się jego faksymile, a na stronie przedtytułowej można odczytać dedykację: *Szanownemu Panu, ofiaruję, M. Curie* (fot. 8).

Fot. 7.

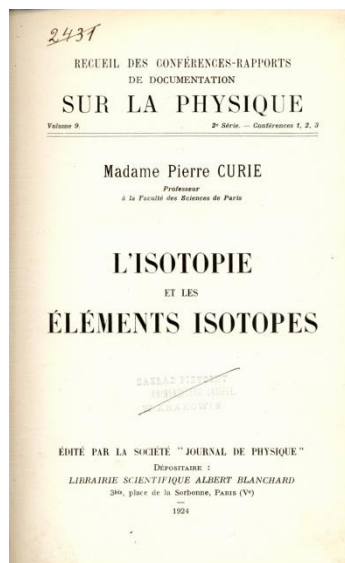
Fot. 8.

Kolejne dzieła pokazane na wystawie, których autorką jest Madame Pierre Curie, to: *L'isotopie et les elements isotopes* (Paris, 1924) (fot. 9) i *Promieniotwórczość* (Warszawa, 1939). *Promieniotwórczość* to dokonany przez Ludwika Wersteina przekład na języki polski wykładów wygłaszanych przez Noblistkę na Sorbonie. Na stronie tytułowej tej książki czytamy: „Maria Skłodowska-Curie profesor Sorbony, laureatka Nagrody Nobla z fizyki, laureatka Nagrody Nobla z chemii”.

Cały dorobek naukowy uczoney zebrany został przez jej córkę Irenę Joliot-Curie i wydany w XX rocznicę śmierci jako *Prace Marii Skłodowskiej-Curie* (Warszawa, 1954). W przedmowie prezentowanej książki Irena Joliot-Curie napisała: „Książka ta jest zbiorem zestawionych w porządku chronologicznym wszystkich oryginalnych publikacji Marii Skłodowskiej-Curie oraz kilku artykułów syntetycznych, napisanych przez nią w latach narodzin nauki o promieniotwórczości...”.

Na uwagę zasługują także inne pozycje pokazane na wystawie: tom *Oeuvres de Pierre Curie* (Paris, 1908), wydany przez francuskie Towarzystwo Fizyczne, książka autorstwa Marii Curie: *Pierre Curie: avec une étude des „Carnets de laboratoire” par Irène Joliot-Curie* (Paris, 1955), czy już współcześnie wydane *Lekcje Marii Skłodowskiej-Curie: notatki Isabelle Chavannes z 1907 roku* (Warszawa, 2004). Dwie pierwsze to dzieła będące zbiorem prac naukowych Piotra Curie, natomiast *Lekcje Marii Skłodowskiej-Curie* to notatki Isabelle Chavannes, jednej z uczennic (Isabelle została inżynierem chemikiem), które sporządzone zostały podczas zajęć z fizyki, prowadzonych przez Marię Skłodowską-Curie, już wówczas laureatkę Nagrody Nobla.

Maria Skłodowska-Curie przyjaźniła się z największymi uczonymi tamtych czasów. Jako jedyna kobieta uczestniczyła w pierwszych Konferencjach Solvayowskich, które były spotkaniami uczonych tej miary co Albert Einstein, Niels Bohr, Ernest Rutherford, Max Planck. Na wystawie znalazła się bogata korespondencja Marii Skłodowskiej-Curie z Albertem Einsteinem. Biblioteka dysponuje odbitkami kserograficznymi prawdopodobnie wszystkich listów, jakie wymienili między sobą ci wielcy uczeni. Korespondencja Marii Skłodowskiej-Curie i Alberta Einsteina pochodzi z *Albert Einstein Archives*. Inne listy Noblistki można znaleźć w prezentowanych książkach *Korespondencja polska Marii Skłodowskiej-Curie 1881–1934* (opr. K. Kabzińska i in., Warszawa 1994) i *Korespondencja Marii Skłodowskiej-Curie z uczonymi z Europy Środkowej*

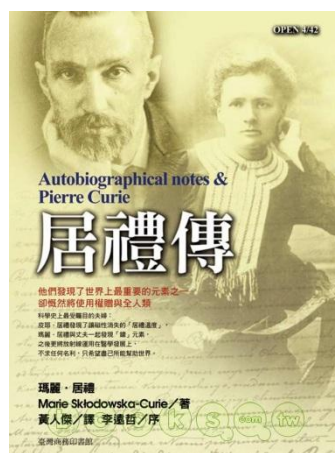

Fot. 9.

i Wschodniej 1904–1934 (red. J. Piskurewicz, Lublin 1998). Pozycje te są niewyczerpanym źródłem wiedzy o uczoney, jej rodzinie, przyjaciółach i innych naukowcach żyjących w tamtych czasach.

Kolejna grupa eksponatów to prace, wydane po śmierci uczoney, dotyczące jej życia i pracy naukowej. Są to wybrane artykuły dotyczące historii badań nad promieniotwórczością publikowane w czasopismach naukowych i popularnonaukowych oraz opracowania opisujące dorobek naukowy i wkład Marii Skłodowskiej do nauki, a także książki biograficzne. W czasopiśmie *Acta Physica Polonica*, vol. 4 z 1935 roku znajdujemy przemówienie prof. Stefana Pieńkowskiego wygłoszone na uroczystej akademii zorganizowanej ku czci Marii Skłodowskiej-Curie w pierwszą rocznicę jej śmierci oraz wykład L. Wertensteina o pracy naukowej Noblistki. Prezentowana książka *Wkład Marii Skłodowskiej Curie do nauki: szkice monograficzne* (red. Józef Hurwic, Warszawa 1954) jest kolejnym opracowaniem wkładu uczoney do różnych dziedzin nauki: fizyki, chemii, techniki, medycyny.

Literatura opisująca życie i dokonania Marii Skłodowskiej-Curie jest bardzo bogata. Pokazana na wystawie Autobiografia Marii Curie Skłodowskiej (<http://dlibra.umcs.lublin.pl/dlibra/doccontent?id=1414>; dostęp 15.03.2011) została przetłumaczona na wiele języków (fot. 10).

Fot. 10. Tajwańskie wydanie książki *Autobiografia i wspomnienie o Piotrze*

Na wystawie znalazło się kilkanaście książek biograficznych o Marii Skłodowskiej-Curie. Opisują jej dzieciństwo, młodość, lata nauki, małżeństwo, początki i trudy pracy naukowej, sukcesy, tragedie osobiste, wielkie osiągnięcia naukowe i determinację w dążeniu do powstania Instytutu Radowego, a także jej chorobę i ostatnie lata. Te publikacje dostępne są w bibliotece Instytutu Fizyki w dużym wyborze: Ewa Curie *Maria Curie* (Warszawa, 1997), Olgierd Wołczek *Maria Skłodowska-Curie* (Warszawa, 1975), Denis Brian *Rodzina*

Curie (Warszawa, 2005), Laurent Lemire *Maria Skłodowska-Curie* (Warszawa, 2003), Susan Quinn *Życie Marii Curie* (Warszawa, 1997) czy Barbara Goldsmith *Geniusz i obsesja: wewnętrzny świat Marii Curie* (Wrocław, 2005) i inne. Biografia Marii Skłodowskiej Curie napisana przez jej córkę Ewę jest najczęściej czytana na świecie biografią, a w Japonii – obowiązującą lekturą szkolną.

Zródłem ciekawych informacji o Marii Skłodowskiej-Curie dla dzieci i młodzieży są prezentowane na wystawie takie pozycje jak: Jon Balchin *100 uczonych, odkrywców i wynalazców, którzy zmienili świat* (Warszawa, 2005), Jack Meadows: *Wielcy uczeni: (historia nauki opowiedziana poprzez życiorysy 12 największych jej twórców)* (Warszawa, 1997) i dla najmłodszych wydana w serii *Niezwykłe biografie – kolekcja dla dzieci i młodzieży* bogato ilustrowana biografia: *Maria Skłodowska-Curie 1867–1934*, (Warszawa, 2009) czy Philipa Steele: *Maria Skłodowska-Curie kobieta, która zmieniła dzieje nauki* (Warszawa, 2006).

Wystawę uzupełniały monety i znaczki pocztowe wydane dla uczczenia Noblistki zarówno w Polsce, jak i za granicą, a także medal z podobizną Marii Skłodowskiej-Curie wydany z okazji 25-lecia Instytutu Badań Jądrowych (1955–1980). Pochodzą one z prywatnych kolekcji pracowników Instytutu Fizyki (fot. 11).

Fot. 11.

Zdjęcia: Jadwiga Wichman